DOMSTOLENS DOM (Sjette Afdeling)
24. oktober 1996 *

I sag C-435/93,

angående en anmodning, som Kantongerecht, Rotterdam (Nederlandene), i medfør af EØF-traktatens artikel 177 har indgivet til Domstolen for i den for nævnte ret verserende sag,

Francina Johanna Maria Dietz

mod

Stichting Thuiszorg Rotterdam,

at opnå en præjudiciel afgørelse vedrørende fortolkningen af EØF-traktatens artikel 119 samt af protokol nr. 2 ad artikel 119 i traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, der er knyttet som bilag til traktaten om Den Europæiske Union,

har

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

sammensat af afdelingsformanden, G. F. Mancini (refererende dommer), og dommerne J. L. Murray og P. J. G. Kapteyn,

* Processprog: nederlandsk.

generaladvokat: G. Cosmas
justitssekretær: ekspeditionssekretær H. A. Rühl,

efter at der er indgivet skriftlige indlæg af:

— Stichting Thuiszorg Rotterdam ved advokat E. Lutjens, Utrecht

— Det Forenede Kongeriges regering ved J. E. Collins, Treasury Solicitor's Department, som befuldmægtiget, bistået af Barrister N. Paines

— Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber ved M. Wolfcarius og B. J. Drijber, Kommissionens Juridiske Tjeneste, som befuldmægtigede,

på grundlag af retsmøderapporten,

efter at parterne har afgivet mundtlige indlæg i retsmødet den 18. maj 1995, hvorunder F. Dietz var repræsenteret af advokat A. C. T. Hommes, Rotterdam, Det Forenede Kongeriges regering af N. Paines og Kommissionen af B. J. Drijber,

og efter at generaladvokaten har fremsat forslag til afgørelse den 13. juli 1995,

afsagt følgende

Dom

1 Ved dom af 18. oktober 1993, indgået til Domstolen den 4. november 1993, har Kantongerecht, Rotterdam, i medfør af EØF-traktatens artikel 177 forelagt

Domstolen en række præjudicielle spørgsmål om fortolkningen af EØF-traktatens artikel 119 samt af protokol nr. 2 ad artikel 119 i traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab, der er knyttet som bilag til traktaten om Den Europæiske Union (»protokol nr. 2«).

2 Spørgsmålene er blevet rejst under en sag mellem F. Dietz og Stichting Thuiszorg Rotterdam (herefter »Thuiszorg«) vedrørende sagsøgerens tilslutning til Pensioenfonds voor Gezondheids-, Geestelijke en Maatschappelijke Belangen (»pensionskassen«).

3 I Nederlandene er medlemskab af en erhvervspensionsfond principielt frivillig for arbejdsgiverne og arbejdstagerne i det pågældende erhverv.

4 I medfør af artikel 3, stk. 1, i Wet betreffende verplichte deelneming in een bedrijfspensioensfonds (den nederlandske lov om obligatorisk tilslutning til en erhvervspensionsfond, herefter »BPF-loven«, *Staatsblad* J 121) med senere ændringer kan arbejds- og socialministeren (herefter »ministeren«) efter anmodning fra en af de efter branche opdelte faglige organisationer, som efter ministerens opfattelse er tilstrækkelig repræsentativ, gøre tilslutning til en erhvervspensionsfond obligatorisk for alle arbejdstagerne eller for visse grupper af arbejdstagere inden for det pågældende erhverv. I lovens artikel 16 bestemmes, at der af ministeren eller efter dennes bemyndigelse kan træffes beslutning om at dispensere fra den tvungne tilslutning.

5 I medfør af BPF-lovens artikel 4 skal alle anmodninger om at gøre tilslutning til en erhvervspensionsfond obligatorisk offentliggøres i *Nederlandse Staatscourant* med oplysning om den frist, inden for hvilken skriftlige klager kan rettes til ministeren.

6 F. Dietz var i perioden fra den 11. december 1972 til den 6. november 1990 ansat på deltid, nærmere bestemt syv timer ugentligt, som hjemmehjælper inden for ældreforsorgen hos Stichting Katholieke Maatschappelijke Gezinszorg og hos Thuiszorg, der er indtrådt i dennes rettigheder. Den 6. november 1990 fyldte F. Dietz 61 år og gik på frivillig førtidspension i henhold til en aftale indgået med Thuiszorg den 18. juli 1990.

7 I medfør af BPF-loven blev medlemskab af en pensionskasse gjort obligatorisk for arbejdstagerne i Thuiszorg.

8 Imidlertid var arbejdstagere på deltid, der arbejdede 40% af normal arbejdstid eller mindre, indledningsvis udelukket fra pensionskassen. Denne begrænsning blev ophævet med virkning fra den 1. januar 1991 for at bringe ordningen i overensstemmelse med de krav, som stilles i Rådets direktiv 86/378/EØF af 24. juli 1986 om gennemførelse af princippet om ligebehandling af mænd og kvinder inden for de erhvervstilknyttede sociale sikringsordninger (EFT L 225, s. 40). I forbindelse med denne ændring blev der gennemført en overgangsordning, hvorefter de arbejdstagere, der tidligere havde været udelukket fra medlemskab af pensionskassen, fik tildelt en pension på grundlag af et fiktivt antal forsikringsperioder.

9 Den 2. december 1992 anlagde F. Dietz sag ved Kantongerecht, Rotterdam, og gjorde gældende, at hun ikke havde haft kendskab til den forestående ændring af pensionskasseordningen, og at hun, såfremt det havde været tilfældet, ikke ville have taget sin afsked så tidligt, således at hun kunne blive pensionsberettiget i henhold til overgangsordningen. Thuiszorg, som var vidende om den forestående ændring, burde have oplyst hende herom. Sagsøgeren har desuden påberåbt sig traktatens artikel 119 og herved gjort gældende, at hun har ret til pension beregnet på grundlag af sine ansættelsesperioder fra den 8. april 1976, hvor Defrenne-dommen (sag 43/75, Sml. s. 455) blev afsagt eller subsidiært fra den 17. maj 1990, hvor Barber-dommen (sag C-262/88, Sml. I, s. 1889) blev afsagt.

10 Kantongerecht, Rotterdam, besluttede at udsætte sagen og at forelægge Domstolen de samme præjudicielle spørgsmål som forelagt af Kantongerecht, Utrecht, i Fisscher-sagen, hvori der blev afsagt dom den 28. september 1994 (sag C-128/93, Sml. I, s. 4583), samt en række tillægsspørgsmål. De stillede spørgsmål lyder i deres helhed:

»1) Omfatter retten til (lige) løn, som omhandlet i EØF-traktatens artikel 119, også en ret til at være omfattet af en lovpligtig erhvervstilknyttet pensionsordning som den, der er tale om i denne sag?

1 a) Gør det nogen forskel for besvarelsen af spørgsmål 1), som stillet af Kantongerecht, Utrecht, i nævnte dom,

a) at det ved vedtagelsen af BPF-loven ved siden af socialpolitiske betragtninger (ved en brancheopdelt pensionsordning bæres omkostningerne af alle branchen tilhørende virksomheder i fællesskab) var ønsket om at modvirke indbyrdes konkurrence inden for branchen, der var den afgørende motivation?

b) at udkastet til BPF-loven ganske vist indeholdt en sådan tvungen forpligtelse, men at den ikke gik igen i den endelige lov (TK 1948-1949, 785, nr. 6)?

c) om stiftelsen Thuiszorg, Rotterdam, ikke har eller netop har indgivet klage over forpligtelsen (og ministeren ikke har taget denne klage til følge)?

d) eller om stiftelsen Thuiszorg blandt sine arbejdstagere har foretaget nogen undersøgelse, hvis resultater ville kunne give grundlag for at ansøge om dispensation eller at informere arbejdstagerne om mulighed for dispensation?

2) Hvis spørgsmål 1) besvares bekræftende, gælder den tidsmæssige begrænsning, Domstolen har fastsat i Barber-dommen, for så vidt angår en pensionsordning som den i Barber-sagen omhandlede (en såkaldt 'contracted out' -ordning), da også for en ret til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning som den i den foreliggende sag omhandlede, som sagsøgeren som gift kvinde var udelukket fra?

2 a) Hvis spørgsmål 1) besvares bekræftende, gælder den tidsmæssige begrænsning, Domstolen har fastsat i Barber-dommen, for så vidt angår en pensionsordning som den i Barber-sagen omhandlede (en såkaldt 'contracted out'-ordning), da også for udbetaling af en alderspension?

3) Er den, der gennemfører og administrerer pensionsordningen (dvs. pensionskassen) — i tilfælde hvor den i en virksomhed gældende pensionsordning er lovpligtig — forpligtet til at anvende ligebehandlingsprincippet i EØF-traktatens artikel 119, og kan den arbejdstager, som stilles ringere som følge af en tilsidesættelse af traktatbestemmelsen, indtale sit krav direkte mod pensionskassen, som om der var tale om arbejdsgiveren?

Det bemærkes i denne forbindelse, at Kantongerecht ikke har kompetence til at træffe afgørelse om, hvorvidt der består et krav som følge af reglerne om erstatning uden for kontrakt, idet kravets værdi medfører, at det falder uden for rettens kompetence. I denne sag har det derfor betydning, om sagsøgeren på grundlag af arbejdsaftalen kan rette kravet mod pensionskassen.

4) Hvis sagsøgeren i henhold til EØF-traktatens artikel 119 har ret til at være medlem af pensionskassen fra et tidspunkt, der ligger forud for den 1. januar 1991, indebærer dette da også, at hun ikke er forpligtet til at betale de bidrag, hun skulle have betalt, hvis hun var blevet optaget som medlem af pensionskassen på et tidligere tidspunkt?

5) Har det nogen betydning, at sagsøgeren ikke har reageret på et tidligere tidspunkt med henblik på at få gennemtvunget de rettigheder, hun nu gør gældende?

6) Har den til Maastricht-traktaten knyttede protokol ad artikel 119 i traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab ('Barber-protokollen') og (lovforslaget om ændring af) overgangsbestemmelsen i artikel III i lovforslag nr. 20 890, der har til formål at gennemføre det fjerde direktiv, betydning for afgørelsen af den foreliggende sag, der er anlagt ved Kantongerecht ved stævning forkyndt den 2. december 1992?«

Første spørgsmål

11 Med det første spørgsmål ønsker den nationale ret i det væsentlige oplyst, om retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning falder ind under anvendelsesområdet for traktatens artikel 119 og dermed rammes af forbuddet mod forskelsbehandling i denne bestemmelse. Den nationale ret ønsker desuden oplyst, om besvarelsen af spørgsmålet afhænger af formålet med den nationale lovgivning om at gøre tilslutning til en sådan erhvervstilknyttet ordning obligatorisk, eller af, at det oprindelige lovudkast indeholdt mulighed for ved lov at gøre en sådan tilslutning obligatorisk, eller af, at arbejdsgiveren har indgivet klage over beslutningen om at gøre tilslutningen obligatorisk eller endelig af, hvorvidt der måtte være foretaget en undersøgelse blandt arbejdstagerne, hvis resultater ville kunne give grundlag for at ansøge om dispensation fra den tvungne tilslutning.

12 I dommene af 28. september 1994 i Vroege-sagen (sag C-57/93, Sml. I, s. 4541) og i Fisscher-sagen fastslog Domstolen, at retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet ordning falder ind under anvendelsesområdet for traktatens artikel 119 og dermed rammes af forbuddet mod forskelsbehandling i denne bestemmelse.

13 Den situation, som foreligger i hovedsagen, har en række lighedspunkter med situationen i Fisscher-dommen, hvor myndighederne havde gjort tilslutning til en erhvervstilknyttet pensionsordning obligatorisk. Man må derfor undersøge, om de forhold, som den nationale ret har beskrevet i sit spørgsmål, kan føre til en anden fortolkning.

14 For det første er det uden betydning, at den nationale lovgivning om tvungen tilslutning til de erhvervstilknyttede pensionsordninger ikke blot forfølger et socialpolitisk formål, men navnlig er begrundet i betragtninger vedrørende konkurrencebetingelserne inden for en bestemt økonomisk sektor, eftersom det afhænger af objektive kriterier, som bl. a. er fastlagt i Barber-dommen, hvorvidt en sikringsordning er omfattet af traktatens artikel 119.

15 For det andet skal der ikke tages stilling til det forhold, at lovforslaget indeholdt en bestemmelse om at gøre tilslutning til en erhvervstilknyttet pensionsordning obligatorisk, da den nationale ret har fremhævet, at en sådan bestemmelse ikke indgår i den endelige lov.

16 For det tredje er spørgsmålet om, hvorvidt den pågældende arbejdsgiver har indbragt en klage over forpligtelsen til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller har gennemført en undersøgelse blandt sine arbejdstagere, hvis resultater ville kunne give grundlag for en ansøgning om dispensation fra den tvungne tilslutning, uden betydning for spørgsmålet om, hvorvidt artikel 119 finder anvendelse. En bestemt arbejdsgivers adfærd vil således ikke kunne have indflydelse på den ordning, som skal finde anvendelse inden for hele den pågældende erhvervssektor.

17 Det første spørgsmål må derfor besvares med, at retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning falder ind under anvendelsesområdet for artikel 119 og rammes dermed af forbuddet mod forskelsbehandling i denne artikel. Denne fortolkning afhænger hverken af formålet med den nationale lovgivning om obligatorisk tilslutning til en sådan erhvervstilknyttet ordning, af det forhold, at arbejdsgiveren har indgivet en klage over beslutningen om at gøre tilslutningen obligatorisk, eller af, at han eventuelt har gennemført en undersøgelse blandt arbejdstagerne, hvis resultat kan danne grundlag for en ansøgning om dispensation fra den tvungne tilslutning.

Andet spørgsmål

18 Når henses til besvarelsen af det første spørgsmål må andet spørgsmål forstås således, at det ønskes oplyst, hvorvidt den tidsmæssige begrænsning, som er fastlagt i Barber-dommen, finder anvendelse dels på retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning som den i hovedsagen omhandlede, og dels på pensionsrettighederne for den arbejdstager, som i strid med traktatens artikel 119 ikke har kunnet været omfattet af en sådan ordning.

19 I dommen i Vroege-sagen, præmis 20-27, og i Fisscher-sagen, præmis 17-24, fastslog Domstolen, at begrænsningen af de tidsmæssige virkninger af Barber-dommen kun angik de former for forskelsbehandling, som arbejdsgiverne og pensionskasserne med rimelighed kunne betragte som tilladte på grund af de undtagelser, der som overgangsforanstaltninger er fastsat i de fællesskabsretlige regler, herunder bl. a. direktiv 86/378.

20 Med hensyn til retten til at være omfattet af erhvervstilknyttede pensionsordninger fastslog Domstolen, at der ikke forelå nogen omstændighed, som har kunnet give de berørte parter i erhvervslivet grund til at tro, at artikel 119 ikke skulle finde anvendelse. Siden Bilka-dommen blev afsagt den 13. maj 1986 (sag 170/84, Sml.

s. 1607), har det nemlig været klart, at en tilsidesættelse af lighedsprincippet i forbindelse med anerkendelsen af den her omhandlede ret falder ind under artikel 119 (dommene i Vroege-sagen, præmis 28 og 29, og i Fisscher-sagen, præmis 25 og 26).

21 Domstolen tilføjede, at eftersom der ikke blev fastsat en begrænsning af de tidsmæssige virkninger af Bilka-dommen, kunne den direkte virkning af artikel 119 påberåbes til støtte for krav om ligebehandling med tilbagevirkende gyldighed med hensyn til retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning, og at dette har været tilfældet, siden dommen i Defrenne-sagen blev afsagt den 8. april 1976, hvori den direkte virkning af artikel 119 for første gang blev fastslået, dog med en tidsmæssig begrænsning af denne fortolkning (dommene i Vroege-sagen, præmis 30, og i Fisscher-sagen, præmis 27).

22 Domstolen kendte følgelig for ret, at begrænsningen af de tidsmæssige virkninger af Barber-dommen ikke gjaldt for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning (dommene i Vroege-sagen, præmis 32, og i Fisscher-sagen, præmis 28).

23 Det bemærkes, at retten til at opnå alderspension i henhold til en erhvervstilknyttet ordning er uløseligt forbundet med retten til at være omfattet af ordningen. Arbejdstageren ville ikke have nogen interesse i at være omfattet af ordningen, hvis vedkommende ikke opnåede ret til de ydelser, som den pågældende ordning indebar.

24 Domstolen har således i dommen i Bilka-sagen fastslået, at de ydelser, som lønmodtagerne opnår i henhold til en erhvervstilknyttet pensionsordning, er ydelser, som arbejdstageren som følge af arbejdsforholdet modtager fra arbejdsgiveren, jf. artikel 119, stk. 2 (præmis 22), og har deraf sluttet, at forskelsbehandling i forbindelse med retten til at være omfattet af en sådan ordning ligeledes var en overtrædelse af artikel 119 (præmis 27 og 31).

25 Siden dommen i Bilka-sagen blev afsagt, har det derfor været åbenbart, at artikel 119 er til hinder for forskelsbehandling ved tildeling af ydelser inden for en erhvervstilknyttet pensionsordning, som følger af forskelsbehandling vedrørende retten til at være omfattet af ordningen, og at arbejdstagerne og pensionskasserne således ikke med rimelighed har kunnet betragte en sådan forskelsbehandling som tilladt. Heraf følger, at der i denne sag ikke for Domstolen er anledning til at begrænse de tidsmæssige virkninger af Barber-dommen.

26 Ganske vist kan de arbejdstagere, som er omfattet af de erhvervstilknyttede pensionsordninger, på grund af den tidsmæssige begrænsning af virkningerne af Barber-dommen ikke påberåbe sig traktatens artikel 119 ved forskelsbehandling i forbindelse med ydelser, der vedrører beskæftigelsesperioder før den 17. maj 1990. En sådan begrænsning er imidlertid kun berettiget, når forskelsbehandlingen med hensyn til de nævnte ydelser er en følge af, at der sker forskelsbehandling med hensyn til retten til at være omfattet af en sådan ordning.

27 Endelig må det fremhæves, at eftersom der ikke blev fastsat en begrænsning af de tidsmæssige virkninger af Bilka-dommen, kan den arbejdstager, som har været udsat for forskelsbehandling vedrørende retten til at blive medlem af en erhvervstilknyttet pensionsordning, påberåbe sig den direkte virkning af artikel 119 med tilbagevirkende gyldighed ved krav om ydelser i medfør af ordningen, og at dette gælder fra den 8. april 1976, hvor dommen i Defrenne-sagen blev afsagt.

28 Det andet spørgsmål skal derfor besvares således, at begrænsningerne af de tidsmæssige virkningerne af Barber-dommen ikke gælder for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning som den i hovedsagen omhandlede eller for retten til at opnå alderspension for den arbejdstager, som i strid med traktatens artikel 119 har været udelukket fra medlemskab af en sådan ordning.

Tredje spørgsmål

29 Med det tredje spørgsmål ønsker den nationale ret oplyst, om de, der administrerer en erhvervstilknyttet pensionsordning, ligesom arbejdsgiveren, er forpligtet til at iagttage bestemmelserne i traktatens artikel 119, og om den arbejdstager, der udsættes for forskelsbehandling, kan gøre sine rettigheder gældende direkte over for dem, der administrerer ordningen.

30 I denne forbindelse bemærkes dels, at Domstolen i Barber-dommen — efter at have fastslået, at pensioner, der udbetales i henhold til erhvervstilknyttede pensionsordninger, der er »contracted out«, er omfattet af artikel 119 — udtalte, at dette også gælder, selv om ordningen er oprettet i form af en »trust« og administreres af »trustees«, som formelt er uafhængige af arbejdsgiveren, eftersom artikel 119 også finder anvendelse på ydelser, som modtages indirekte fra arbejdsgiveren (præmis 28 og 29).

31 Dels har Domstolen i Fisscher-dommen fastslået, at de, der administrerer en pensionsordning, skal udbetale ydelser, som har karakter af løn i artikel 119's forstand, og de har pligt til at overholde bestemmelsen ved at gøre alt, hvad der ligger inden for deres beføjelser, for at sikre, at ligebehandlingsprincippet overholdes på dette område; endvidere skal de personer, der er omfattet af pensionsordningen, kunne påberåbe sig bestemmelsen over for dem. Den effektive virkning af artikel 119 ville i høj grad blive svækket, og det ville have særdeles uheldige følger for den retsbeskyttelse, der er nødvendig for en virkelig ligebehandling, hvis en arbejdstager kun kunne påberåbe sig bestemmelsen over for arbejdsgiveren, men ikke over for dem, der administrerer ordningen, og som det udtrykkeligt er pålagt at opfylde arbejdsgiverens forpligtelser (præmis 31).

32 Det tredje spørgsmål må derfor besvares med, at de, der administrerer en erhvervstilknyttet pensionsordning, ligesom arbejdsgiveren, er forpligtet til at iagttage bestemmelserne i traktatens artikel 119, og at den arbejdstager, der udsættes for forskelsbehandling, kan gøre sine rettigheder gældende direkte over for dem, der administrerer ordningen.

Fjerde spørgsmål

33 Med det fjerde spørgsmål ønskes det oplyst, om den omstændighed, at en arbejdstager kan stille krav om at blive omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning med tilbagevirkende gyldighed, indebærer, at arbejdstageren kan undgå at betale bidrag til ordningen for det tidsrum, der er tale om.

34 Som Domstolen kendte for ret i dommen i Fisscher-sagen, må det fastslås, at den omstændighed, at en arbejdstager kan stille krav om at blive omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning med tilbagevirkende gyldighed, ikke indebærer, at arbejdstageren kan undgå at betale bidrag til ordningen for det tidsrum, der er tale om.

Femte spørgsmål

35 Med det femte spørgsmål ønsker den nationale ret i det væsentlige oplyst, om nationale regler om søgsmålsfrister i nationale retsforhold kan gøres gældende over for arbejdstagere, der påberåber sig deres ret til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller til at opnå alderspension.

36 Hertil er det tilstrækkeligt at bemærke, at ifølge fast retspraksis finder de nationale regler om søgsmålsfrister — i mangel af fællesskabsbestemmelser på området — også anvendelse på søgsmål, som støttes på fællesskabsretten, idet reglerne dog ikke må være mindre gunstige end dem, der gælder for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret, og ikke i praksis må gøre det umuligt at udøve rettigheder i henhold til fællesskabsretten (jf. særligt dom af 9.11.1983, sag 199/82, San Giorgio, Sml. s. 3595, præmis 12).

37 Det femte spørgsmål må herefter besvares med, at nationale regler om søgsmålsfrister i nationale retsforhold kan gøres gældende over for arbejdstagere, der påberåber sig deres ret til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller til at opnå alderspension, på betingelse af, at reglerne ikke er mindre gunstige for søgsmål af denne art end for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret, og at de ikke i praksis gør det umuligt at udøve rettigheder i henhold til Fællesskabets retsorden.

Sjette spørgsmål

38 Med det sjette spørgsmål ønsker den nationale ret oplyst, hvilken betydning dels et nationalt lovforslag til gennemførelse af direktiv 86/378, dels den nævnte protokol nr. 2 kan have i forbindelse med den foreliggende sag.

39 Med hensyn til det nationale lovforslag er det tilstrækkeligt at bemærke, at det ifølge fast retspraksis ikke under en sag efter artikel 177 tilkommer Domstolen at fortolke national ret og udtale sig om dens virkninger (jf. bl. a. dom af 3.2.1977, sag 52/76, Benedetti, Sml. s. 163, præmis 25). Dette gælder så meget desto mere, når der blot er tale om et lovforslag.

40 Hvad angår protokol nr. 2 har Domstolen i dommene i Vroege-sagen og i Fisscher-sagen kendt for ret, at denne protokol ikke har nogen betydning for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning, idet denne ret fortsat reguleres af Bilka-dommen.

41 Af de grunde, som er anført som et led i besvarelsen af det andet spørgsmål, er resultatet det samme for så vidt angår retten til at opnå alderspension, når en

arbejdstager i strid med traktatens artikel 119 har været udelukket fra medlemskab af en erhvervstilknyttet ordning.

42 Det sjette spørgsmål må derfor besvares med, at protokol nr. 2 hverken har betydning for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller for retten til at opnå alderspension, når en arbejdstager i strid med traktatens artikel 119 har været udelukket fra medlemskab af en erhvervstilknyttet ordning, idet disse rettigheder fortsat reguleres af Bilka-dommen.

Sagens omkostninger

43 De udgifter, der er afholdt af Det Forenede Kongeriges regering og af Kommissionen for De Europæiske Fællesskaber, som har afgivet indlæg for Domstolen, kan ikke erstattes. Da sagens behandling i forhold til hovedsagens parter udgør et led i den sag, der verserer for den nationale ret, tilkommer det denne at træffe afgørelse om sagens omkostninger.

På grundlag af disse præmisser

kender

DOMSTOLEN (Sjette Afdeling)

vedrørende de spørgsmål, der er forelagt af Kantongerecht, Rotterdam, ved dom af 18. oktober 1993, for ret:

1) Retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning falder ind under anvendelsesområdet for EØF-traktatens artikel 119 og rammes dermed af forbuddet mod forskelsbehandling i denne artikel. Denne fortolk-

ning afhænger hverken af formålet med den nationale lovgivning om obligatorisk tilslutning til en sådan erhvervstilknyttet ordning, af det forhold, at arbejdsgiveren har indgivet en klage mod beslutningen om at gøre tilslutningen obligatorisk, eller af, at han eventuelt har gennemført en undersøgelse blandt arbejdstagerne, hvis resultat kan danne grundlag for en ansøgning om dispensation fra den tvungne tilslutning.

2) Begrænsningen af de tidsmæssige virkninger af dommen af 17. maj 1990 i Barber-sagen (sag C-262/88) gælder ikke for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning som den i hovedsagen omhandlede eller for retten til at opnå alderspension for den arbejdstager, som i strid med traktatens artikel 119 har været udelukket fra medlemskab af en sådan ordning.

3) De, der administrerer en erhvervstilknyttet pensionsordning, er ligesom arbejdsgiveren forpligtet til at iagttage bestemmelserne i traktatens artikel 119, og den arbejdstager, der udsættes for forskelsbehandling, kan gøre sine rettigheder gældende direkte over for dem, der administrerer ordningen.

4) Den omstændighed, at en arbejdstager kan stille krav om at blive omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning med tilbagevirkende gyldighed, indebærer ikke, at arbejdstageren kan undgå at betale bidrag til ordningen for det tidsrum, der er tale om.

5) Nationale regler om søgsmålsfrister i nationale retsforhold kan gøres gældende over for arbejdstagere, der påberåber sig deres ret til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller til at opnå alderspension, på betingelse af, at reglerne ikke er mindre gunstige for søgsmål af denne art end for tilsvarende søgsmål i henhold til national ret, og at de ikke i praksis gør det umuligt at udøve rettigheder i henhold til Fællesskabets retsorden.

6) Den til traktaten om Den Europæiske Union knyttede protokol nr. 2 ad artikel 119 i traktaten om oprettelse af Det Europæiske Fællesskab har hverken betydning for retten til at være omfattet af en erhvervstilknyttet pensionsordning eller for retten til at opnå alderspension, når en arbejdstager i strid med traktatens artikel 119 har været udelukket fra medlemskab af en erhvervstilknyttet ordning, idet disse rettigheder fortsat reguleres af dommen af 13. maj 1986 i Bilka-sagen (sag 170/84).

Mancini Murray Kapteyn

Afsagt i offentligt retsmøde i Luxembourg den 24. oktober 1996.

R. Grass G. F. Mancini

Justitssekretær Formand for Sjette Afdeling